

Relatievormen: huishoudelijke en economische aspecten

B. TAKENS

Sinds de jaren 60 is de verscheidenheid in relatievormen toegenomen. Om inzicht te krijgen in de veranderende situatie is onderzoek gewenst. Tot op heden heeft slechts op beperkte schaal onderzoek naar kwaliteiten van relatievormen, anders dan het gezin, plaatsgevonden. Bea Takens verrichtte in 1983 een verkennend onderzoek naar sociale en economische aspecten van vijf verschillende relatievormen. In dit artikel gaat zij vooral in op de kwesties van taakverdeling en financiën bij gehuwd en ongehuwd samenwonenden, een-oudergezinnen en alleenstaanden.

Inleiding

Het onderzoek¹ was tweeledig van aard. Door middel van literatuurstudie heeft een inventarisatie en een evaluatie van definities van relatievormen plaatsgevonden. Daarnaast is op kleine schaal veldonderzoek verricht om enig zicht te krijgen op de achtergronden en het functioneren van diverse relatievormen, waarbij vooral aandacht is besteed aan huishoudelijke en economische aspecten.

Voor het veldonderzoek is aansluiting gezocht bij de functionele benadering zoals STRAVER e.a. die hebben toegepast in een onderzoek naar tweerelaties. Deze kan ook worden toegepast op andere relatievormen. In het kort komt de benadering hierop neer. Er zijn een aantal basisfuncties, die in een huishouden vervuld kunnen worden, te weten:

- affektie;
- onderdak;
- dagelijkse zorg;
- zorg voor kinderen;
- zorg voor inkomen.

De verantwoordelijkheid en de inbreng van de leden van het huishouden kan per functie

verschillen. In het onderzoek is ingegaan op een drietal functies, te weten: *de dagelijkse zorg, de zorg voor kinderen en de zorg voor inkomen*.

Daarnaast is getracht antwoord te krijgen op vragen als: waarom en hoe lang al leeft men in de huidige relatievorm, in welke relatievorm(en) heeft men vroeger geleefd en in welke relatievorm(en) verwacht men in de toekomst nog terecht te komen. Daarbij is tevens nagegaan hoe men de verschillende relatievormen (zowel de eigen als andere) waardeert. Tot slot is de respondenten gevraagd welke ontwikkelingen in relatievormen zij voor de toekomst verwachten.

De vragen

De vragen uit het onderzoek die van belang zijn voor dit artikel kunnen als volgt worden samengevat:

A. Op huishoudelijk gebied:

- Bij wie berust de verantwoordelijkheid voor het huishoudelijk werk en de kinderverzorging? Zijn er afspraken gemaakt over de taakverdeling? Hoe is de taakverdeling? In welke mate worden mensen van buiten het huishouden ingeschakeld?
- In welke mate worden dingen gemeenschappelijk gedaan (eten, met vakantie gaan en dergelijke), zowel binnen het huishouden als met anderen?

B. Op economisch gebied:

- Hoeveel inkomens zijn er? Wat is de relatieve hoogte van de inkomens? Hoeveel brengt ieder in en wat is gemeenschappelijk bezit? Op welke terreinen van de huishouding brengt ieder in en in hoeverre is er sprake van 'samen delen'? Is er een juridisch kontrakt, zijn er regels, afspraken? In hoeverre voelt men zich verantwoordelijk voor elkaar, dat wil zeggen is men bereid de zorg voor elkaars inkomen op zich te nemen?

De ondervraagden

In totaal zijn 25 personen ondervraagd uit de volgende categorieën: *alleenstaanden* (4), *ongehuwd samenwonenden* (8), *gezinnen (gehuwd samenwonenden)*, (6), *een-oudergezinnen* (6) en *overige huishoudens* (1).

De *alleenstaanden* (mensen die een zelfstandige huishouding voeren) waren allemaal ongetrouwd. Ondervraagd zijn één oudere vrouw, één jongere vrouw en twee jongere mannen (jonger dan 30 jaar).

Van de *ongehuwd samenwonenden* maakten de meesten deel uit van een man – vrouw relatie zonder kinderen (5). Er is één man – man relatie, één vrouw – vrouw relatie met kind en één man – vrouw relatie met kind in het onderzoek betrokken. In alle gevallen waren beide partners ongetrouwd. De leeftijden lagen tussen 20 en 40 jaar. Het aantal jaren dat men samenwoonde varieerde van een half tot dertien, waarbij kan worden opgemerkt dat de man – man relatie en de vrouw – vrouw kind relatie het langst duurden.

Van de *zes gezinnen* waren er drie zonder kinderen en drie met kinderen. De leeftijd van de respondenten varieerde van 25 tot 40 jaar. Er zijn met opzet gehuwd samenwonenden in deze leeftijdscategorie ondervraagd om aldus een betere vergelijking met de ongetrouwd samenwonenden mogelijk te maken.

De *een-oudergezinnen* die in het onderzoek zijn betrokken hadden allemaal een vrouw aan het hoofd. Een-oudergezinnen met een man aan het hoofd zijn niet in de steekproef terechtgekomen. Dit is niet verwonderlijk, aangezien het merendeel van de een-oudergezinnen in Nederland bestaat uit een vrouw met kinderen, hetgeen grotendeels kan worden verklaard doordat de kinderen bij echtscheiding meestal aan de vrouw worden toegewezen en doordat de sterfte bij mannen hoger ligt dan bij vrouwen. Van de zes vrouwen waren er drie gescheiden en twee weduwe en was één ongetrouwd. Ze varieerden in leeftijd van 31 tot 64 jaar.

Slechts één van de onderzochte gevallen viel onder de categorie *overige huishoudens*. Het betrof een huishouden van vier personen, waaronder een broer en een zus. De leeftijden lagen rond de 30 jaar. Er bestonden geen onderlinge seksuele relaties.

De resultaten

Huishoudelijke aspecten

In vier van de zes ondervraagde gezinnen werd door beide echtgenoten betaalde arbeid verricht. De verantwoordelijkheid voor het huishoudelijk werk beruiste in de meeste gezinnen bij de vrouw, ook als man en vrouw beiden buitenshuis werkten. De *ongehuwd samenwonenden*, die in bijna alle gevallen beiden een baan buitenshuis hadden of een opleiding volgden, waren meestal samen verantwoordelijk voor het huishoudelijk werk en verrichtten ook elk een aanzienlijk deel van het huishoudelijk werk. Dit lijkt niet in overeenstemming met resultaten uit Amerikaans onderzoek, waaruit bleek dat er ten aanzien van de taakverdeling niet zoveel verschil bestaat tussen ongetrouwd samenwonenden en gehuwden (MACKLIN, 1980). Voor de volledigheid dient echter te worden vermeld dat de meeste gehuwde mannen in ons onderzoek ook wel in de huishouding werkten en dan niet altijd alleen de traditioneel mannelijke taken verrichtten. Verder was het zo dat bij de ongetrouwd samenwonenden waar man en vrouw samen verantwoordelijk waren, de vrouw soms meer en/of traditioneel vrouwelijke taken verrichtte. Afspraken over de taakverdeling waren er zowel bij de gezinnen als bij de ongetrouwd samenwonenden niet of nauwelijks.

Van de *zes alleenstaande ouders*, allemaal vrouwen, werkten er vier buitenshuis, meest part-time. *Kinderen in een-oudergezinnen* bleken meer mee te helpen in de huishouding dan kinderen in gezinnen. Dit komt overeen met resultaten uit het Tijdsbestedingsonderzoek van oktober 1980, waaruit bleek dat twaalf- tot zeventienjarige kinderen in een-oudergezinnen gemiddeld meer tijd aan huishoudelijke arbeid besteden dan kinderen van dezelfde leeftijd in twee-oudergezinnen (ALDERSHOFF, 1984). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat een deel van de kinderen in ons onderzoek jonger was. Voorts bleek dat de een-oudergezinnen vaker dan andere relatievormen een beroep doen op mensen van buiten hun huishouden voor het verrichten van huishoudelijke karweitjes.

Vooral de jongere *een-oudergezinnen* en *alleenstaanden* deden vrij vaak dingen ge-

meenschappelijk met anderen, zoals eten en met vakantie gaan. De gezinnen en de ongetrouwd samenwonenden deden dit in mindere mate.

Economische aspecten

In alle gezinnen waarin beide echtgenoten een inkomen uit arbeid hadden, verdiende de man meer dan de vrouw, ook als ze beiden 40 uur per week buitenshuis werkten. De inkomens werden in alle gevallen geheel voor het huishouden beschikbaar gesteld, op één uitzondering na. Eén echtpaar dat op huwelijkse voorwaarden was getrouwd, had nog geen gezamenlijke rekening en kon geen geld van elkaars rekening opnemen. Van de ene rekening werden de vaste lasten betaald, van de andere de boodschappen, hetgeen ongeveer een bijdrage naar draagkracht betekende.

Wat de ongetrouwd samenwonenden betreft, werd in zeven van de acht ondervraagde huishoudens door beide partners een inkomen ingebracht, hetzij uit arbeid, hetzij uit een studietoelage of iets dergelijks. De inkomens werden niet geheel voor gemeenschappelijk gebruik beschikbaar gesteld. Veelal hadden de partners afzonderlijke rekeningen, terwijl

sommigen daarnaast een gezamenlijke rekening hadden. Soms was er een huishoudpot waarin één of beide partners, al dan niet naar draagkracht, maandelijks een bedrag storten. Zo'n huishoudpot is niet altijd alleen bedoeld voor uitgaven op het gebied van de woning en de voeding. In één geval werd bijna alles uit de huishoudpot betaald, behalve kado's voor elkaar en voor privé-vrienden. In andere gevallen werden bijvoorbeeld van de rekening van de ene partner de vaste lasten betaald en van de rekening van de andere partner de boodschappen. De indruk bestaat dat de inkomens in de praktijk vaak niet zo strikt gescheiden zijn: meer persoonlijke dingen zoals boeken en platen hoeven bijvoorbeeld niet altijd van de eigen rekening betaald te worden.

In tegenstelling tot hetgeen bij STRAVER e.a. werd gevonden, verklaarden de ongetrouwd samenwonenden zich allemaal bereid voor elkaars onderhoud in te springen. Wel in overeenstemming met de resultaten uit het onderzoek van Straver e.a. was, dat er vaak geen juridische regelingen waren getroffen: men had er nooit bij stilgestaan, vond het niet nodig, wist niet welke mogelijkheden er waren. Mo-

gelijk speelt hier ook een rol dat, zoals naar voren kwam, de bereidheid van notarissen om dergelijke contracten af te sluiten niet altijd even groot is. Wanneer men veel moeite moet doen om informatie te krijgen en een bereidwillige notaris te vinden, zal men dikwijls maar van enige regeling afzien. In gevallen van uit elkaar gaan, of overlijden van een der partners, kan het *ontbreken van juridische regelingen echter tot problemen leiden*.

In een *huwelijk* is vanzelfsprekend een aantal zaken geregeld. De meeste ondervraagde gehuwden waren in gemeenschap van goederen getrouwd. Omdat in een huwelijk ook niet alles geregeld is, is gevraagd of men ook een testament heeft. De helft van de ondervraagde gezinnen bleek een testament te hebben.

Tot slot

Het onderzoek waaruit een aantal punten zijn belicht, was verkennend van aard en heeft mede gediend als voorbereiding op het zogenaamde ORIN (Onderzoek naar Relatievorming In Nederland). Dit onderzoek, dat momenteel wordt uitgevoerd, is het eerste

grootschalige onderzoek in Nederland waarin verschillende relatievormen aan bod komen. De resultaten ervan zullen een bijdrage leveren aan vergroting van het inzicht met betrekking tot de ontwikkeling van relatievormen. De grootschaligheid van het ORIN impliceert een breedte-benadering. Vele typen van relaties komen aan de orde. Reeds nu kunnen we constateren dat het vervolg op een dergelijk onderzoek een onderzoek in de diepte moet zijn. In ander verband wezen wij reeds hierop. Als het de bedoeling is om meer verklarende waarde in het onderzoek te krijgen, is diepteonderzoek, uitgaande van theoretische noties, noodzakelijk. Aangesloten zou bijvoorbeeld kunnen worden bij het recente proefschrift van DE HOOG (1982). Dit brengt ons op onze tweede slotopmerking. In de procedure van het ORIN wordt noodgedwongen weinig recht gedaan aan de partnerselectie als dynamisch proces. Ook dit zou moeten worden aangevuld met vervolgonderzoek, vooral ook gezien de verminderende stabiliteit van éénmaal aangegane samenlevingsrelaties. Hier zal aansluiting kunnen worden gezocht bij bestaande beschouwingen over de huwe-

lijksmarkt. Er zal nog veel onderzoek nodig zijn om het zicht op relatievorming helder te krijgen.

Summary

Since the 1960's life styles in the Netherlands have been changing. Nevertheless only limited research has been carried out on this subject. In this contribution some results of an exploratory study among different life styles such as married couples, cohabitating couples and one-parent families are presented. Special attention is given to household and economic aspects. The paper concludes with some suggestions for further research.

Noot

¹ Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in het kader van de doktoraalstudie huishoudwetenschappen en is uitgevoerd bij het NIDI. De begeleiding was in handen van dr. C. de Hoog en dr. ir. L. Th. van Leeuwen van de Landbouwhogeschool en dr. H. G. Moors van het NIDI.

Illustraties:

WIM DE KLOE

Literatuur

- ALDERSHOFF, D. E., Huishoudelijke arbeid door twaalf- tot zeventienjarige jongens en meisjes. In: *Vakblad voor Huishoudkunde*, 5 (1984) 1, pp. 15-21.
- HOOG, C. DE, *Partnerselectie bij huwelijksluiting in Nederland*. diss., Wageningen, 1982.
- MACKLIN, E. D., Nontraditional family forms: a decade of research. In: *Journal of Marriage and the Family* 42 (1980) 4, pp. 905-922.
- STRAVER, C. J. e.a., *Tweerelaties, anders dan het huwelijk?* Alphen aan den Rijn/Brussel, 1980.
- TAKENS, B., *Relatievormen in Nederland*, een verkennend onderzoek, NIDI, Intern rapport nr. 28, Voorburg, 1984.
- TAKENS, B., Onderzoek naar relatievormen, te verschijnen in: *Demografie*, 1984.

Korrespondentieadres

IPSO FACTO, Postbus 3134, 2301 DC Leiden.

Bea Takens studeerde huishoudwetenschappen aan de Landbouwhogeschool te Wageningen en werkt nu als onderzoeker bij IPSO FACTO, Stichting ter bevordering van beleidsanalyse en strategische beleidsbeslissingen door middel van sociaal onderzoek.

Errata

D. E. ALDERSHOFF: Huishoudelijke arbeid door twaalf- tot zeventienjarigen. 5(1) 15-21 (1984)

Tabel 1 - de standaardfout van 0.8 in de laatste kolom 'kind' en onderste rij '12-17 jaar' moet zijn 0.4.
Tabel 2 - De deelname van jongens en meisjes is significant verschillend op een 0.05 niveau aan 'Verzorgen van huisdieren' en aan 'Totaal', dus er moet staan '28 * 40' respectievelijk '97 * 100'.
De deelname van zowel jongens als meisjes is 7%,

en niet 22 resp. 32. Noot 6 vervalt, en noot 3, 4 resp. 5 moet zijn: noot 4, 5 resp. 6. De echte noot 3 is: 'Naar aanleiding van de nota 'Verder na de basis-school' is in dit tijdschrift in 1982 een discussie gevoerd over de plaats van het vak Huishoudkunde binnen het nieuwe voortgezet onderwijs. Zie hiervoor de artikelen van VAN DEN BERG en MAZELAND (1982). Ook BEKKER-HOLTAND & GILS-MEEUS (1982) besteden hier aandacht aan.'